

For citation / Atf için:

İlkel, S., & Duman, E. Z. (2024). 2024 yılı felsefe dersi öğretim programındaki değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED* 6(11), 407-424. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13374437>, <https://dergipark.org.tr/pub/usbed>

2024 yılı felsefe dersi öğretim programındaki değerlerin incelenmesi

An investigation into the value in the 2024 curriculum of philosophy course

Sevginur İLKEL¹

Uzman; Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi, 06000,
Ankara, Türkiye

E-mail: sevginurkaraoglan@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5844-0429

Ekrem Ziya DUMAN

Doç. Dr.; Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Öğretmenliği, 06000, Ankara, Türkiye
E-mail: ezduman@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1965-1378

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date:

15/08/2024

Revizyon Tarihleri / Revision Dates:

Minör r.: 24/08/2024

Kabul Tarihi / Accepted Date:

25/08/2024

Etik Beyan / Ethics Statement

- ✓ Makale için etik onay alınmamıştır. Yazar(lar), çalışmanın etik kurul onayına tabi olmadığını beyan eder(ler).
- ✓ Ethical approval was not obtained for this study. The author(s) declare(s) that the study is not subject to ethics committee approval.

Araştırmacıların çalışmaya katkısı / Researchers' contribution to the study

- ✓ Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı (%50).
Author contribution: Wrote the article, collected the data, and analyzed/reported the results (50%).
- ✓ Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı (%50).
Author contribution: Wrote the article, collected the data, and analyzed/reported the results (50%).

Çıkar çatışması / Conflict of interest

Yazar(lar) bu çalışmada olası bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author(s) declare(s) that there is no potential conflict of interest in this study..

Benzerlik / Similarity

Bu çalışma Turnitin programında taranmıştır. Nihai benzerlik oranı %13'dür.

This study was scanned in the Turnitin program. The final similarity rate is 13%.

¹ Sorumlu yazar / Corresponding author

2024 yılı felsefe dersi öğretim programındaki değerlerin incelenmesi

Öz

Değer kavramı bir toplumu oluşturan mihenk taşlarından biridir. Değerlerin benimsenmesi ve bireylerde oluşması bir süreç gerektirmektedir. Bu sürecin oluşmasında en önemli ortamlardan biri de eğitim ortamıdır. Dolayısıyla öğretim programları ile belirli değerler muhteva içerisine alınabilmektedir. Öğretim programları bir dersi organize etmede başvurulacak olan en önemli unsurların başında gelmektedir. Bu bakımdan öğretim programlarında yer alan ve eğitimin bir parçası olarak önem arz eden değerlerin neler olduğunun ortaya konulması ve sınıflandırılması bir ihtiyaçtır. Çalışmada T.C. Millî Eğitim Bakanlığına ait 2024 yılı felsefe dersi öğretim programında yer alan değerlerin ünitelere göre dağılımı ve programa genel yansımalarını belirlemek temel amaçtır. Bu incelemenin temel içeriği kademelere ayrılmış ünitelerin hangi değere ne ölçüde yer verdiği sorusuna cevap şeklindedir. Bu kapsamda çalışmada 2024 yılı felsefe dersi öğretim programında yer alan değerler incelenmiş ve bu değerlerin genel dağılımı ortaya konulmuştur. Sonuç olarak 2024 yılı felsefe dersi öğretim programında yer alan değerlerin ünitelerin yapısına göre doğasına uygun olan yerlerde yönergeleri ile birlikte verilerek işlendiği belirlenmiştir. Öğretim programında ünitelerde değerlerin dağılımında farklılıklar olmasının nedeninin programın bütüncül yapısından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim programı, 2024 yılı felsefe dersi öğretim programı, değer.

An investigation into the value in the 2024 curriculum of philosophy course

Abstract

In the current study, it is aimed to determine the distribution of the values in the 2024 curriculum of the philosophy course according to the units and its general reflection to the curriculum. General connect of this investigation is to find an answer to the question of to which value and to what extent the units separated into levels give place. The concept of value is one of the milestones forming a community. Adoption of values and its formation at individuals requires a certain process. In the formation of this process, one of the most important settings is the environment of education. For that reason, certain values could be included in the content by means of curricula. Curricula are almost the most important factors to be applied to organise a course. In this sense, it is essential to determine and classify the values which take place in curricula and are a part of education. In this context, the values taking place in the 2024 curriculum of the course of philosophy were investigated and general distribution for them was determined. As a result, it was found that the values taking place in the 2024 curriculum of the philosophy course were given and taught in their suitable places for their nature with their instructions. It was also found that the reason why there are some differences in the distribution of the values in the units of the curriculum results from the integral structure of the curriculum.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The concept of value is one of the important concepts preserving its existence together with communities. Without values, such components as norms, traditions and customs, habits formed by communities cannot subsist for a long term. Value is a concept which is directly or indirectly related to a great many fields such as literature, art, politics, economy, culture and education. One of the leading fields in this sense, which is directly related to value, is education. One of the major objectives of education is to train individuals to be a member of a community and become beneficial for the nation. In this regard, the main values forming the community will be conveyed to individuals by means of education and the process will be realized through cultural transition. In this context, curricula come to the forefront among the components organising the process of education. Curricula can organize education to be given in a multi-dimensional way. In which field, by means of which teaching techniques, in which period and to what extent teaching will be given to students could be planned thanks to these curricula. The main teaching subject of the course could be given in these plannings as well as such factors as potential values, cognitive skills etc. could be taught.

The values reflected to the curriculum have the purpose that the students trained as an individual of a community should adopt the value elements formed by the community. In this sense, investigating the values formed by the

community and catch the up-to-datedness of the values investigated. For that reason, curricula renew themselves in certain intervals. Because of these renewals, education remains updated and students could keep pace with the age as individuals. The curricula which cannot update themselves in certain intervals cannot function anything but becoming dependent on the atmosphere of the curriculum they use and base on.

Upon the revision of the curricula from the Republican period onwards, it is likely to see that curricula have been updated in terms of values and the content has been enlarged. This enlargement is particularly apparent in the philosophy curriculum of 2018-2024. The philosophy curriculum by the Ministry of Education (ME) (2018) mentions about 10 core values and sub-values of them. However, there is no detailed explanation as to what these sub-values are in the curriculum. When it comes to the philosophy curriculum by the ME (2024), it is likely to see that 20 core values, 70 sub-values and 406 other values are mentioned. This case reveals that curricula keep pace with the age and are updated depending on the needs.

The core values mentioned in the philosophy course by the ME (2018) are justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, helpfulness. As for the values mentioned in the philosophy curriculum by the ME (2024), they are justice, family integrity, industriousness, friendship, sensitivity, honesty, aesthetic, privacy, mercy, modesty, freedom, patient, healthy life, respect, affection, responsibility, saving, cleanliness, patriotism, helpfulness. Because of the experiences and cases in time, it is likely to say that some different values could come out. Such topics as technological developments, pandemics, earthquakes, fires, immigrations, wars and climate change are the basic components revealing the discussions over values and formation of different values. These issues have increased the importance that values could be experienced, applied and transmitted by internalizing them.

The Ministry of Education changed the curriculum under the title of “Türkiye Century Education Model” in 2024 within the framework of needs in a great many courses. The purpose of the change in these courses is bot to remain updated with the curricula catching the age and to rearrange the places which are thought to be lacking and defective in a student-centred way.

Philosophy appears as field of course which can shape the direction of human thought, interrogate human being, thought provoking and shaping multi-way thinking systems like that. This course provides the thinking acquisition mentioned above while it aims at attaining students to be an individual of the community mentioned above by the Ministry of Education. While a person proceeds towards being an individual in a community, he should have the capacity to learn what the community forms and practice them. There is a need to train individuals who can form renewing themselves depending on the needs of the age, searching, interrogating, adapting to something with their self-arrangement in an integral way. Individuals should be basically fed from values in this process. It is because it is only possible to realise all these processes in harmonious and healthy way in the basis of value. This is why, it is of importance to determine general structure of values by investigating the philosophy course curriculum which was written integrally within the perspective of skills. In this context, the current study was carried out to investigate the values taking place in the 2024 philosophy course curriculum and determine their general distribution. As a result, it was found that the values taking place in the 2024 philosophy course curriculum were given in suitable places for the structure of units together with their instructions. The reason why there are some differences in the distribution of the values in the units of the curriculum results from the integral structure of the curriculum.

Concepts

Curricula have a great many definitions and functions. Among them, the definitions of “the setting of learning experiences provided by means of learning, planned activities in and out of the school” by Demirel, “the curricula comprise the evaluation criteria showing to what extent the objectives could be reached, the content to be arranged according to certain criteria to be chosen to reach these objectives, the methods to be applied, supportive tools and materials” are striking.

Upon the review of the origin of the word “değer” (value), it is known that it comes from the word ‘teğir’ in Turkish. In the basis of this word are some meanings as lot, share, price (Eyüboğlu, 1991, p. 172). Our attitudes in the community and human relationships are shaped in the context of how we decide while making a preference, our point of views to the events happening to us and way of behaving them when we encounter and in the basis of the values people adopt themselves, and they are linked with them. Even more, our sense of value takes place at the relation between our environment, our past, current and future, in the source of our existence as a human begin at an integrity (Kuçuradi, 2018; p. 5). Values are our maps of perception pointing to how we will live and the horizontal point of our activities (Poyraz, 2011, p. 63). As a result, value emerges from what people do and displays

itself in various fields. These various fields are made up of a great many fields such as art, politics and literature. Education comes to the forefront among these fields.

Literature Review

In a study carried out by Dombaycı (2008) to evaluate the philosophy curriculum at secondary education in Türkiye, it was pointed out that philosophy teaching in secondary education in Türkiye aims at determining and evaluating the conditions of applications and activities and determining the needs. It was found in the study that the curriculum is insufficient depending on the structure of the period. In another study by Manav (2016), the relations of value-cognitive field learning outcomes-values education were investigated based on 2009 curriculum the courses of philosophy and aesthetics and 9 cognitive field were determined in the curriculum. It was pointed out that these fields were not successful in terms of comprising values. In another study, Manav (2007) evaluated 10th grade of the 2017 curriculum for the course of philosophy at secondary education and pointed out that units had adequate values in some places but they were more specific at some places. besides that, there some other studies into the investigation of materials for the course of philosophy and in the course of philosophy and related sciences, they are not directly related to the current study.

The related study having a common purpose with the current study in terms of value are the studies by Zabun (2013), by Üstündağ Yıldırım (2022) and Zabun (2022) in sociology. Similar studies with the current study are by Duman and Arslan (2022) in logic, by Manav (2016) in philosophy, by Durakoğlu and Zabun (2022) and the one by Duman and Küçükşabanoğlu (2023) in the field of psychology. Other studies carried out into value are the study by Demircioğlu (2020) into İbn Sina and Gazzali and another one where the values from the culture of Alewi and Bektashi were investigated.

Keywords: Curriculum, 2024 philosophy course curriculum, value.

GİRİŞ

Toplumlar oluşturmaya başlayan insanların en önemli özelliklerinden bir tanesi sosyal bir varlık olarak kendilerini var etmeye başlamalarıdır. Birçok unsuru içeren ‘kültürleme’ kavramı insanların birbirleriyle iletişimi sonucunda ortaya çıkmaktadır ve bu iletişim oluşturulan toplumların kalıcılığını var etmektedir. Sözü edilen kavramın kalıcılığını sağlamak için sosyal varlık olan insanlar; belirli kurallar, gelenek görenekler, adetler, normlar, kültür veya yaptırımlar oluşturmuşlardır. Bahsedilen bu unsurların bütünü değer olarak tanımlamak mümkündür. Scheller (2015), çalışmasında değer kavramının kökeninin insanın yapıp etmelerine dayandığını belirtir. İnsanı diğer canlılardan ayırarak onu önemli kılan ayırt edici özelliklerden bir tanesi insanın dış dünyaya açılışı ve orda sınırsız bir biçimde eyleyişidir. Eylem ortaya koyan varlık eyleminin içerdiği bir unsur olan nesneye yönelir ve nesneye yönelişi sonucunda birtakım değerler var eder. Bu değer çeşitli alanlarda var olabilir. Zaman içerisinde kendine planlar yapan, bu planları gerçekleştirmek için amaç sahibi olan, amaçları yerine getirmek için eylemde bulunan varlık olarak insan, değer duygusuna sahip olabilmekte ve bu değer duygusuyla birlikte toplumlar kurabilmekte yine aynı zamanda toplumlarda yaşayabilmektedir (Mengüşoğlu, 2015, s. 151).

Değer unsurunun var olmasında ve kalıcılığının sağlanmasında veya sürekli aktarılmasında, toplumlar oluşturmaya başlayan insanların o değere karşı tutumu önem arz etmektedir. Davranış, tutum veya düşünce gibi örüntüler, değer olma sürecinde toplumun o örüntülere karşı

aldığı tavır süreç ile yakından ilişkilendirilir. Bu tavır toplum içerisinde artık önemli bir yer edinmeye başlamışsa toplum o örüntülere önem vermeleri gerektiğini ve hatta o örüntülere uymaları gerektiğini fark eder. Bu fark ediş örüntünün değer olarak kabul edilmesindeki yolu oluşturmaktadır. “Toplumun o örüntüleri benimseyip benimsememe durumuna göre yapılan davranışın veya alınan tutumun ya da ortaya konulan düşüncenin uygun olup olmadığına karar verilir” (Fichter, 2009, s. 171). Sözü edilen değere ilişkin tüm bu bilgilerden yola çıkarak değerlerin toplumlar oluşturan insanlar tarafından ortaya konulduğunu, toplumu var eden insanların çoğunluğunun tutumunun değer oluşumunda büyük bir role sahip olduğunu belirtmek mümkündür (Uysal, 2003). Bu noktada değer kendi içerisinde iki uçlu anlama sahip olmaktadır. Toplumu var eden insanlar tarafından ortaya atılan değerler, toplumu bir arada tutan unsurun da başında gelmiş olacaktır. Hem toplum tarafından ortaya konulan hem de toplumu oluşturan ve yaşatan unsur olarak değer, bu bakımdan hem bir toplumun başlangıcını hem de toplumun mihenk taşı oluşturmaktadır.

Değer kavramı insanların oluşturduğu ve nesilden nesile aktardığı bir unsur olarak ortaya çıktığında onu nesillere kazandırmanın farklı kimlikleri de görülmektedir. Bu kimlikler farkında olmadan kazanılabileceği gibi insanlara kasıtlı olarak öğretmek olarak da meydana gelebilir. Bu kimlikler değerlerin aktarılışının formal veya informal yapısını oluşturur.

Değerlerin aktarılmasında formal kimliğe sahip olan unsurların başında eğitim ve öğretim gelmektedir. Bu aktarım içerisinde eğitim ve öğretimin formal kimliğe kazandırdığı önem, değerlerini kalıcılığı bakımından yadsınmamalıdır. Bu durum hem Millî Eğitim Bakanlığı 2018 Felsefe Dersi Öğretim Programı’nda hem de 2024 programında “belirtilen millî eğitim sisteminin genel amaçları arasında hem ilk madde de hem de alt dallara ayrılarak oluşturulan birim derslerin kazanımlarında işlenmiştir” (İlkel, 2023, s. 2). Hem örtük program olarak değerlendirebilecek açıkça belli edilmeden performans görevleri veya öğrenciye verilebilecek ödevler arasında kendini gösteren hem de konunun içeriği gereği kazanımlar içerisinde olan evrensel veya millî değerlerin bahsi geçen öğretim programlarının içinde işlendiği görülmektedir.

Toplumlar kuran insanın en önemli iletişim araçlarından biri ve en temel olanı dil unsurudur. Dil unsuru, yazılı veya yazısız, sözlü veya beden dili gibi birçok şekilde kendini gösterebilmektedir. Eğitim ve öğretimin formal kimliğini oluşturan dil araçlarının içerisinde ise ders kitabı materyalini oluşturan yazı dili kendini göstermektedir. Bu açıdan incelendiğinde ders kitaplarındaki dil, konu işleniş veyahut içeriği anlatırken takınılan üslup o toplumun değerlerini yansıtmakta birer araç olabilmektedir. Değerlerin aktarımındaki amaç ise bahsi

geçen bu araçları kullanarak toplumun fertlerinin topluma adapte olmasını kolaylaştırmak ve toplum içerisindeki iletişimi etkili bir biçimde ortaya koyabilmektir. Böylece topluma ait olan değerler de (millî değerler gibi) bireye aktarılmaktadır (Sünney, 2020). Bu vasıta ile Millî Eğitim Bakanlığı 2018 öğretim programlarında belirtilen vatana millete hayırlı bireylerin yetiştirilmesi ve 2024 öğretim programlarında belirtilen vatanseverlik değerinin kazandırılması da gerçekleştirilmektedir.

Öğretim programları, değerlerin aktarılmasında, eğitim ve öğretim için başlıca unsurlar arasında görülmektedir. Bu unsur doğrudan materyallerin hazırlanmasında, eğitim ve öğretimin senelik aylık veya haftalık olarak planlanmasında, öğretmenin süreci yönetmesinde, öğrencinin sürece adapte olmasında ve görevlendirme gibi birçok konuda organizatör olarak görülmektedir. Talim Terbiye Kurulunun (2023) hazırladığı rapora göre öğretim programlarının, öğrencilerin bilgi, beceri ve ihtiyaçlarına duyarlı, dinamik bir yapıda olması gerektiğinden öğretim programlarına ilişkin değerlendirme çalışmalarının ilgili paydaşlarla belirli aralıklarla yapılarak raporlaştırılması ve hazırlanan raporların politika geliştiricilerine sunulması veriye dayalı politika geliştirme açısından önem arz etmektedir. Bu programların içerisinde yer alan değerler eğitim ve öğretim platformuna aktarıldığında, yukarıda bahsi geçen toplumu bir arada tutma unsuru da gerçekleşmiş olacaktır. Toplumun içerisinde bulunduğu hal ve durum içerisinde olabilmek, topluma adapte olabilmek ve toplumla yaşayabilmek için toplumu tanımak gereklidir. Bu durum için Talim Terbiye Kurulunun (2023) yayınladığı raporda 21. yüzyıl becerilerine yönelik çerçeveler, ortak beceriler ve değerler belirtilmiştir. Bu unsurlar tasarruf, saygı, sevgi, dürüstlük, adalet, dostluk, yardımseverlik, vatanseverlik, ahlak, vicdan ve görgü çerçevesinde yedi ayrı başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklar içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak değerler içermektedir. Bahsi geçen başlıklar;

- Okuryazarlık: bilgi ve iletişim okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, medya okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık, vatandaş okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, bilim okuryazarlığı,
- Öğrenme: öğrenmeyi öğrenme, aktif öğrenme, akademik beceriler,
- Benlik: dayanıklılık, liderlik, merak, motivasyon, öz denetim, öz düzenleme, öz farkındalık, öz güven, öz saygı, öz yeterlik, sebat, sorumluluk alma ve sorumlu karar verebilme,
- Çalışma: girişimcilik, üretkenlik, kaynak yönetimi, hesap verebilirlik,
- Üst düzey düşünme: yaratıcı ve yenilikçi düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme, yansıtıcı düşünme, analitik düşünme, üst biliş,

- Sosyal ve duygusal: psikolojik iyi oluş, duygu düzenleme, planlama ve organizasyon, empati, iş birlikli çalışma, sosyal ve kültürel farkındalık, esneklik ve uyum, ilişki yönetimi, çalışma çözme,
- Dil ve iletişim: etkin dinleme, müzakere etme, ana dilde ve yabancı dillerde etkileşim şeklinde yer almaktadır.

Öğretim programları kendi yüzyılına ayak uydurabilmek ve toplumun gelişimine cevap verebilmek adına güncellenmektedir. Bu bakımdan 21. yüzyıl ihtiyaçlarına cevap verebilecek öğretim programları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında tekrar yapılandırılmıştır. Bu modelde, Türk eğitim sistemi bütün ideolojilerin üstünde millî bir şahsiyetin oluşumuna katkı sağlamak ve millî bilince sahip şahsiyetlerden oluşan bir toplum oluşturabilmek adına ahlaklı, erdemli; milleti ve insanlık için iyi, doğru, faydalı ve güzel olanı yapmayı ideal edinmiş bilge nesilleri hedeflemektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında ‘Yetkin ve Erdemli İnsan’ modeli çerçevesinde 10 temel başlıktan söz edilmektedir. Bu başlıklar;

- Ahlaklı (adil, başkalarının haklarına saygı duyan, tabiata ve toplumsal sorunlara duyarlı, güvenilir, saygılı, doğru, dürüst),
- Bilge (sanat ve kültüre duyarlı, bağımsız düşünen, belagat sahibi, bilgilerini paylaşan, ilme ulaşan),
- Cesaretli (yiğit ve mert, risk alan, inisiyatif alan, destekleyici, girişimci),
- Estetik (güzelliğe duyarlı, olgun, seçici, zarif, ölçülü, sanatsal yeteneklerini bilen ve kullanan),
- İradeli (kararlı ve iddialı, tutarlı, ilkeli, kendine güvenen, öfkesini kontrol eden, sorumluluk alan),
- Merhametli (şefkatli, affedici, iyiliksever, yardımsever, paylaşımcı, sevecen),
- Sağlıklı (sağlıklı beslenen, düzenli uyuyan ve dinlenen, düzenli spor ve egzersiz yapan, temiz, bağımlılıktan kaçınan ve bağımlılıkla mücadele eden, manevi sağlığını koruyan),
- Sorgulayıcı (meraklı, eleştirel düşünen, araştırmacı, esnek, iş birliği yapan, problem çözen),
- Üretken (hayal ve hedefleri olan, çalışkan, öğrenmeye istekli, azimli ve sabırlı, iletişime ve dayanışmaya açık, yaratıcı),
- Vatansever (bayrağını seven, Türkçeye sahip çıkan, vatanını ve milletini seven ve savunan, gelişmiş bir devlet bilincine sahip olan, ülke çıkarlarını üstün tutan,

vatandaşlık hak ve sorumluluklarını bilen, millî kültürüne ve manevi değerlere bağlı olan) şeklinde yer almıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı Felsefe Öğretim Programı'na bakıldığında 10 kök değerden bahsedilmektedir. Programa bakıldığında “Bu değerler adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınmıştır.” ifadesi yer almaktadır.

Yapılan yeni dönem maarif modelinde 20 değerden, 20 değere ait alt değerlerden ve alt değerlere ait diğer alt değerlerden bahsedilmiştir. Aşağıdaki tabloda programda belirtilen 20 kök değer yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde Yer Alan Değerler

Kodu	Açıklaması	Kodu	Açıklaması
D1	Adalet	D11	Özgürlük
D2	Aile bütünlüğü	D12	Sabır
D3	Çalışkanlık	D13	Sağlıklı yaşam
D4	Dostluk	D14	Saygı
D5	Duyarlılık	D15	Sevgi
D6	Dürüstlük	D16	Sorumluluk
D7	Estetik	D17	Tasarruf
D8	Mahremiyet	D18	Temizlik
D9	Merhamet	D19	Vatanseverlik
D10	Mütevazılık	D20	Yardımseverlik

Tabloda bahsi geçen değerlere ait alt değerler aşağıdaki gibidir:

- D1.1. Hak ve özgürlüklerini bilmek ve korumak
- D1.2. Hakkaniyetli davranmak
- D1.3. Ölçülü ve dengeli olmak
- D1.4. Liyakate önem vermek
- D2.1. Aile birliğine önem vermek
- D2.2. Aile içi dayanışma göstermek
- D2.3. Aile içi iletişimi güçlendirmek
- D2.4. Aile içi sorumlulukları yerine getirmek
- D3.1. Azimli olmak
- D3.2. Planlı olmak
- D3.3. Araştırmacı ve sorgulayıcı olmak
- D3.4. Çalışmalarda aktif rol almak
- D4.1. Arkadaşlarına destek olmak
- D4.2. Arkadaşları ile etkili iletişim kurmak

- D4.3. Güvene dayalı ilişkiler kurmak
- D4.4. Arkadaşlarını ve onlarla vakit geçirmeyi önemsemek
- D4.5. Farklı kültürlerle bağ kurmak
- D5.1. İnsana ve topluma değer vermek
- D5.2. Çevreye ve canlılara değer vermek
- D5.3. Afet bilincine sahip olmak
- D6.1. Samimi olmak
- D6.2. Doğru ve güvenilir olmak
- D7.1. Duyusal derinliği anlamak
- D7.2. Üretkenliği ve ruhsal gelişimi desteklemek
- D7.3. Sanatsal ve görsel zevkleri hayatın bir parçası hâline getirmek
- D8.1. Kişisel özgürlük alanını korumak
- D8.2. Kişisel bilgilerin gizliliğini korumak
- D8.3. Aile içi ilişkilerde özel alanı dikkate almak
- D8.4. Sosyal ilişkilerde kişisel alanları korumak
- D9.1. Vicdanlı olmak
- D9.2. Şefkatli olmak
- D9.3. İnsanı ve doğayı sevmek
- D10.1. Kendini tanımak
- D10.2. Gösteriş ve övünmekten kaçınmak
- D10.3. İnsan ilişkilerinde yapıcı olmak
- D11.1. Cesaretli ve girişimci olmak
- D11.2. Kararlı olmak
- D11.3. Kişisel ve toplumsal haklara saygı göstermek
- D12.1. Olumlu bakış açısına sahip olmak
- D12.2. Düşünce, duygu ve davranışlarında kontrollü olmak
- D12.3. İstikrarlı olmak
- D13.1. Yeterli, dengeli ve sağlıklı beslenmek
- D13.2. Sosyal ve sportif etkinliklere katılmak
- D13.3. Bağımlılıktan kaçınmak ve bağımlılıkla mücadele etmek
- D13.4. İnsan sağlığını önemsemek
- D14.1. Nezaketli olmak
- D14.2. Kendisine saygı duymak

- D14.3. Çevresine, millî ve manevi değerlerine saygı duymak
- D15.1. Anlayışlı ve barışçıl olmak
- D15.2. Vefalı olmak
- D15.3. Sadakatli olmak
- D15.4. Özverili olmak
- D15.5. Misafirperverlik
- D16.1. Kendine karşı görevlerini yerine getirmek
- D16.2. Topluma karşı görevlerini yerine getirmek
- D16.3. Görev bilincine sahip olmak
- D17.1. Bilinçli tüketici olmak
- D17.2. İsraftan kaçınmak
- D17.3. Sahip olduklarının değerini bilmek
- D18.1. Kişisel temizlik ve bakımına önem vermek
- D18.2. Yaşadığı ortamın temizliğine dikkat etmek
- D18.3. Çevresel temizliğe ve sürdürülebilirliğe önem vermek
- D19.1. Millî bilinç sahibi olmak
- D19.2. Millî kimliğini tanımak
- D19.3. Ülke varlıklarına sahip çıkmak
- D19.4. Bağımsızlığı korumak
- D20.1. Cömert olmak
- D20.2. Dayanışma ve fedakârlık göstermek
- D20.3. İyiliksever olmak
- D20.4. Gönüllü olmak

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ortaöğretim programı kapsamında ana dersler olan biyoloji, coğrafya, din kültürü, fizik, kimya, matematik, T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük, Türk dili ve edebiyatı, tarih ve felsefe branşlarında yeni programlar yapılmıştır.

Alan yazın incelendiğinde felsefe dersi öğretim programında değerler üzerine doğrudan yapılan çalışmalar içerisinde Dombaycı'nın (2008) Türkiye'de Ortaöğretimde Felsefe Programının Değerlendirilmesi, Manav'ın (2016) Felsefe ve Estetik Dersleri 2009 Öğretim Programı Üzerine: Değer – Duyuşsal Alan Kazanım – Değerler Eğitimi İlişkileri, yine Manav'ın (2017) Ortaöğretim Felsefe Dersi 2017 Yılı Öğretim Programının 10. Sınıf Düzeyinin Değerlendirilmesi başlıklı çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Biçer (2017) tarafından yapılan Etik ve Estetik Değer Kazanımlarının Felsefe Dersi Öğretim Materyalleri ve

Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi adlı çalışması da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra felsefe dersine ve felsefe grubu derslerine ait materyallerin değerler bakımından incelenmesine dair çeşitli çalışmalar mevcuttur; ancak yapılan bu çalışma ile doğrudan ilişkili değildir.

Araştırmanın önemi

Dombaycı (2008) çalışmasında felsefe dersinin öneminden bahsetmektedir. Felsefe insanların kararlarına, eylemlerine anlam vermektedir. Bu dersin yokluğunda otoriteye, gereksiz tanımlara veya doğrudan başkasının ışığında sunulan çözüm yollarına gitme eğilimi oluşabilmektedir. Çalışmada Dewey'in felsefeye verdiği önemden de bahsedilmektedir. Ona göre felsefe tüm eğitim sürecini kapsayan bir alandır. Bu alan içerisine değerleri dahil etmek de mümkündür. Felsefe insanın yaşamının her alanında (doğaya ve insana karşı sistemler, düşünsel ve duygusal durumlar, değer vb.) gereklidir. Felsefenin bu etkisi kabul görüldüğünde öğretim programlarının değerler de dahil olmak üzere birçok yönünün felsefe aracılığıyla gelişeceği gözlemlenebilecektir. Dewey'in bu görüşünden yola çıkarak öğretim programı geliştirme konusundaki kararlar ile hangi değerlerin ve bilgilerin yararlı olduğuna karar vermek konusunda felsefenin kapsayıcılığını tanımanın zorunluluğundan bahsetmektedir. Bir değere anlam verebilmek ve o değer kalıcılığını sağlamak yine felsefe aracılığıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle felsefe dersi öğretim programının değerler bakımından incelenmesi hem diğer derslere ve öğretim programlarına ışık tutması hem de bu alanın getirdiklerini anlamak bakımından önem arz etmektedir. Bu alanda 2024 felsefe öğretim programı ile ilgili doğrudan başka bir değer inceleme çalışmasının olmaması da araştırmanın bir başka önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın amacı

Çalışmanın amacı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yazılan 2024 felsefe dersi öğretim programında hangi değerlere ne ölçüde yer verildiğini saptamaktır. Bu kapsamda şu sorulara cevap aranmaktadır:

- 2024 felsefe dersi öğretim programı hangi değerleri ne ölçüde içermektedir?
- 2024 felsefe dersi öğretim programındaki değerler ile 2018 felsefe dersi öğretim programındaki değerler arasındaki fark nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışmada 2024 felsefe dersi öğretim programındaki değerler adına veri toplamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. "Doküman analizi

yöntemi, var olan ve araştırmacının ulaşabildiği basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri sistematik olarak incelemektedir ve değerlendirmek için araştırmaya dahil edilmektedir” (Kıral, 2020, s. 174). “Doküman analizinde, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi barındıran yazılı materyallerin analizini yapılı” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 244). Çepni (2010) çalışmasında doküman analizi yöntemini, araştırmacı araştırma konusunun amacına uygun olan kaynakları bulur ve bu kaynaklardan aldığı notlarla değerlendirme yapabilir olarak belirtmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırmada yalnızca 2018 felsefe dersi öğretim programındaki kök değerler ve 2024 felsefe dersi öğretim programındaki kazanımlarda yer alan değerler ile öğretme-öğrenme uygulamalarında belirtilen alt değerler incelenmektedir. Bu değerler ve alt değerler 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli raporunda belirtilen kategorilere uygun bir şekilde incelenmiştir.

BULGULAR

Her ortaöğretim kademesi için (10. ve 11. sınıflar) felsefe ortaöğretim programında bahsi geçen değerler tablolar halinde belirtilmiştir.

2024 felsefe dersi öğretim programında bahsi geçen değerler

Programda bahsi geçen değerler ve değerlerin programda gösterildiği gibi kısaltılarak yazılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde belirtilen alt değerler de tabloda uygun değerler altında sınıflandırılmıştır.

2018 felsefe dersi öğretim programında 10 kök değer ve alt değerlerin işlenilişinden bahsedilirken 2024 felsefe dersi öğretim programında 20 değer olduğu görülmektedir. Bu durum 2024 yılında program içerisinde değerlere daha çok yer verildiğini göstermektedir. 2018 değerlerine kıyasla 2024 değerlerine aile bütünlüğü, çalışkanlık, duyarlılık, estetik, mahremiyet, merhamet, mütevazılık, özgürlük, sağlıklı yaşam, tasarruf ve temizlik değerleri eklenmiştir. 2018 felsefe öğretim programı içinde bulunup da 2024 felsefe öğretim programı içerisinde bulunmayan değer ise öz denetim değeridir.

Tablo 2. 2024 Felsefe Dersi Öğretim Programında 10. Sınıf Üniteleri İçerisinde Geçen Değerler

Üniteler	Değerler	f	%
1. ünite: felsefenin doğası	D3, D4, D14, D16	4	9,53
2. ünite: felsefe, mantık ve argümantasyon	D3, D6, D12, D14, D16	5	11,90
3. ünite: varlık felsefesi	D3, D4, D12, D14, D16	5	11,90
4. ünite: bilgi felsefesi	D3, D12, D14, D16	4	9,53
5. ünite: ahlak felsefesi	D3, D11, D14, D15, D16	5	11,90
6. ünite: estetik ve sanat felsefesi	D3, D7, D11, D14, D16	5	11,90
7. ünite: siyaset felsefesi	D1, D3, D11, D14, D16, D19	6	14,29
8. ünite: din felsefesi	D3, D10, D14, D16, D20	5	11,90
9. ünite: bilim felsefesi	D3, D14, D16	3	7,15
Toplam		42	100

Yukarıda belirtilen 2024 felsefe dersi öğretim programında belirtilen 10. Sınıf üniteleri içerisinde en fazla değer işlenen ünitenin 7. ünite olan siyaset felsefesi olduğu görülmektedir. Bu üniteye işlenen değerlerin adalet, çalışkanlık, özgürlük, saygı, sorumluluk ve vatanseverlik olduğu belirtilmiştir. En az değer işlenen ünitenin 9. ünite olan bilim felsefesi ünitesi olduğu görülmektedir. Bu üniteye işlenen değerlerin çalışkanlık, saygı ve sorumluluk değerleri olduğu belirtilmiştir.

Değerler içerisinde en çok işlenen değerler 9'ar adet olmak üzere çalışkanlık, saygı ve sorumluluk değerleridir. En az işlenen değerler ise 1'er adet olmak üzere adalet, dürüstlük, estetik, mütevazılık, sevgi, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleridir.

Bu programda belirtilen 10. sınıf üniteleri içerisinde aile bütünlüğü, duyarlılık, mahremiyet, merhamet, sağlıklı yaşam ve temizlik değerlerinin doğrudan işlenmediği görülmektedir.

Öğretme-öğrenme uygulamalarında belirtilen alt değerler aşağıda belirtilmiştir.

Ünite 1 felsefenin doğası:

- (D4.2) (D3.1) (D14.1) (D3.2) (D16.3).

Ünite 2 felsefe, mantık ve argümantasyon:

- (D12.1) (D3.4) (D16.2) (D6.2).

Ünite 3 varlık felsefesi:

- (D12.2) (D4.1) (D14.1) (D3.3) (D16.3).

Ünite 4 bilgi felsefesi:

- (D14.1) (D12.2) (D3.3) (D16.3).

Ünite 5 ahlak felsefesi:

- (D11.1) (D15.1) (D14.3) (D3.3) (D16.3).

Ünite 6 estetik ve sanat felsefesi:

- (D7.1) (D11.2) (D14.1) (D3.3) (D16.3).

Ünite 7 siyaset felsefesi:

- (D1.1) (D11.3) (D14.3) (D19.1) (D3.3) (D16.3).

Ünite 8 din felsefesi:

- (D3.3) (D14.3) (D10.2) (D20.2) (D3.3) (D16.3).

Ünite 9 bilim felsefesi:

- (D3.4) (D14.1) (D3.3) (D16.3).

Belirtilen üniteler içerisinde öğretme-öğrenme uygulamalarında en çok alt değer işlendiği üniteler 6'şar adet alt değer ile birlikte ünite 7 siyaset felsefesi ve ünite 8 din felsefesi üniteleridir. En az alt değer işlendiği üniteler 4'er adet alt değer ile birlikte ünite 2 felsefe, argümantasyon ve mantık, ünite 4 bilgi felsefesi, ünite 9 bilim felsefesi üniteleridir.

Tablo 3. 2024 Felsefe Dersi Öğretim Programında 11. Sınıf Üniteleri İçerisinde Geçen Değerler

Üniteler	Değerler	f	%
1. ünite: çevre sorunları ve felsefe	D3, D5, D9, D16, D17, D18, D19, D20	8	23,53
2. ünite: teknoloji ve hayat	D2, D3, D8, D13, D16, D17, D19	7	20,59
3. ünite: akıl ve inanç	D3, D10, D12, D16	4	11,75
4. ünite: edebiyat ve felsefe	D3, D7, D14, D15, D16	5	14,71
5. ünite: hayatın anlamı	D3, D10, D11, D12, D16	5	14,71
6. ünite: hukuk ve felsefe	D1, D3, D8, D14, D16	5	14,71
Toplam		34	100

Yukarıda belirtilen 2024 felsefe dersi öğretim programında belirtilen 11. Sınıf üniteleri içerisinde en fazla değer işlenen ünitenin 1. ünite olan çevre sorunları ve felsefe olduğu görülmektedir. Bu üniteye işlenen değerlerin çalışkanlık, duyarlılık, merhamet, sorumluluk, tasarruf, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik olduğu belirtilmiştir. En az değer işlenen ünitenin 3. ünite olan akıl ve inanç ünitesi olduğu görülmektedir. Bu üniteye işlenen değerlerin çalışkanlık, mütevazılık, sabır ve sorumluluk değerleri olduğu belirtilmiştir.

Değerler içerisinde en çok işlenen değerler 6'şar adet olmak üzere çalışkanlık ve sorumluluk değerleridir. En az işlenen değerler ise 1'er adet olmak üzere adalet, aile bütünlüğü, duyarlılık, estetik, merhamet, özgürlük, sağlıklı yaşam, sevgi, temizlik ve yardımseverlik değerleridir.

Bu programda belirtilen 11. sınıf üniteleri içerisinde dostluk ve dürüstlük değerlerinin doğrudan işlenmediği görülmektedir.

Öğretme-öğrenme uygulamalarında belirtilen alt değerler aşağıda belirtilmiştir.

Ünite 1 çevre sorunları ve felsefe:

- (D17.1) (D18.3) (D5.2) (D20.4) (D9.3) (D19.3) (D5.3) (D3.2) (D16.3).

Ünite 2 teknoloji ve hayat:

- (D2.3) (D8.2) (D2.2) (D17.1) (D13.3) (D19.4) (D3.2) (D16.3).

Ünite 3 akıl ve inanç:

- (D12.2) (D10.2) (D3.2) (D16.3).

Ünite 4 edebiyat ve felsefe:

- (D7.2) (D15.2) (D14.1) (D3.2) (D16.3).

Ünite 5 hayatın anlamı:

- (D12.1) (D10.3) (D11.3) (D3.2) (D16.3).

Ünite 6 hukuk ve felsefe:

- (D8.2) (D1.2) (D1.1) (D14.1) (D3.2) (D16.3).

Belirtilen üniteler içerisinde öğretme-öğrenme uygulamalarında en çok alt değer işleyen ünite 9 adet alt değer ile birlikte ünite 1 olan çevre sorunları ve felsefe ünitesidir. En az alt değer işleyen ünite 3 adet alt değer ile birlikte ünite 3 olan akıl ve inanç ünitesidir.

SONUÇ

Eğitim ve öğretim kavramları insanların iletişime girmelerinden bu yana farklı kimliklerle kendini göstermiştir. İnsanlar bazen toplum içerisinde geleneksel yöntemlerle bazen de sistemli bir şekilde bir kurum aracılığıyla eğitim ve öğretim kavramının hayata geçirilmesini sağlamışlardır. Bu durum okul ortamında eğitim ve öğretimin meydana gelmesine de yardımcı olmuştur. Okul çok boyutlu bir kavramdır ve bu kavramlar zaman ve mekân içerisinde sınırlıdır. Okul içerisinde gerçekleşen eğitim-öğretimin farklı boyutlarından biri de bir dersin belirli bir sistemle işlenişidir. İşte bu dersin belirli bir sistemle işlenmesini sağlayan en önemli araçlardan birisi de öğretim programlarıdır.

Öğretim programları hem öğretmene hem de öğrenciye kılavuz olacak bir içeriğe sahiptir. Öğretim programları materyallerin nasıl tasarlanması gerektiğinden, içerdiği kazanımlardan, verilebilecek sorumluluklardan veyahut ölçütlerden ve bunun gibi dersi organize edebilecek çeşitli unsurlardan bahsetmektedir. Bu bakımdan Manav'ın (2017) de belirttiği üzere öğretim programları daima öğrencinin, öğretmenin, okulun, ailenin ve dahil olmak üzere toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi zorunluluğunu da bir bakıma içermektedir. Bu güncelleme konu içeriklerinde olduğu gibi öğrencinin bilişsel, duyuşsal, topluma ayak uydurabilmesi adına değerler ve benzeri alanlarda da olabilmelidir.

Yenilenen 2024 felsefe öğretim programı da bahsi geçen bu tür ihtiyaçlara cevap verebilmesi bakımından çeşitli alanlarda değişmiştir. Özellikle önceki dönem öğretim programına

bakıldığında çok daha detaylı bir şekilde değerleri üniteler halinde belirtildiği saptanmıştır. Önceki dönem öğretim programında doğrudan ünitelerde ve kazanımlarda hangi değerlerin işleneceği veyahut hangi değer o konu üzerinde daha çok baskın olduğundan bahsedilmezken 2024 felsefe öğretim programında bunun açıkça yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda önceki dönemde öğretim programlarında yer verilen değerlerden çok daha az ve üstünkörü bahsedilirken yeni dönem öğretim programında çok daha fazla değere yer verip sınıflamalar yapıldığı da görülmektedir. Bu durumdan yola çıkarak 2018 öğretim programı içerisinde 10 kök değerden bahsedildiği görülmüştür ve bu on kök değerle birlikte alt değerlerin de kitapta işlenmesi gerektiği vurgulanmıştır fakat bu alt değerlerin hangisi olduğu detaylıca belirtilmediği yalnızca genel bir biçimde ifade edilmediği saptanmıştır. 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne bakıldığında 20 ana değer, 70 alt değer ve 406 alt değerlere ait diğer alt değerlerden bahsedildiği sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bunların yanı sıra her değer her üniteye veya kademede, öğretme-öğrenme uygulamalarında eşit sayıda işlenmemiştir. Bunun nedenleri arasında ünitenin içeriği gereği bazı değerlerle ilişkilendirilmesi ön görülebilir.

Bazı kademelerde bazı değerlere yer verilmezken bazı kademelerde bazı değerlerin sayısı diğerlerine oranla çok daha fazla işlenmiştir. Bahsi geçen bu duruma ait bulgulardan yola çıkarak iki kademe içerisinde kök değerlerden toplam 15'er kez olmak üzere çalışkanlık ve sorumluluk değerinin en fazla işlendiği ve iki kademe içerisinde toplam 1'er kez olmak üzere aile bütünlüğü, duyarlılık, merhamet, sağlıklı yaşam ve temizlik değerinin en az işlendiği saptanmıştır. Bulgularda yer alan alt değerler sırasıyla nicel olarak D16.3 (14 kez), D3.3 (8kez), D14.1 – D3.2 (7 kez), D12.3 – D14.3 (3 kez), D12.1 – D3.4 – D1.1 – D11.3 – D10.2 – D17.1- D12.1 – D8.2 (2 kez) ve diğer bulgularda geçen alt değerlerin 1'er kez işlendiği saptanmıştır. Aynı zamanda alt değerlerin öğretme-öğrenme uygulamaları içerisinde ünitelerde bahsedilen değer kodlarına uygun gösterildiği de belirlenmiştir. Programın bir bütün olarak uyum içerisinde olduğu görülebilmektedir. İlkel (2023), Duman ve Küçükşabanoğlu (2023), Duman & Arslan'ın (2022) çalışmasında da bahsedildiği üzere değerlerin dengeli bir şekilde ünitelere yayılması gerektiği önerisinde bulunulabilir. Sonuç olarak 2024 yılı felsefe dersi öğretim programında yer alan değerlerin ünitelerin yapısına göre doğasına uygun olan yerlerde yönergeleri ile birlikte verilerek işlendiği belirlenmiştir. Öğretim programında ünitelerde değerlerin dağılımında farklılıklar olmasının nedenin programın bütüncül yapısından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Biçer, B. (2017). Etik ve estetik değer kazanımlarının felsefe dersi öğretim materyalleri ve öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *DPÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi (EBDER)*, 1(1), 86-95.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Erol.
- Demircioğlu, A. (2020). Alevi ve Bektaşî sözlü kültüründeki değer kavramları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (94), 11-36.
- Demircioğlu, A. (2020). İbn Sina ve Gazali'nin bazı değer kavramları yönünden karşılaştırılması, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal Of Society Researches*, 16(28), 1562-1584.
- Demirel, Ö. (1999). *Eğitimde program geliştirme*. Pegem.
- Dombaycı, M. A. (2008). *Türkiye'de ortaöğretimde felsefe programının değerlendirilmesi* (Tez no. 226889). [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2022) Ortaöğretim mantık ders kitabında değerlerin analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar içinde* (s. 151-170). Nobel.
- Duman, E. Z., & Küçükşabanoglu, Ö. (2023). Ortaöğretim psikoloji ders kitabında değerlerin analizi. *Academic Social Resources Journal*, 8(54), s. 3970-3979.
- Durakoğlu, A. & Zabun, B. (2022). Felsefe ders kitabının değerler açısından incelenmesi, *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(57), 1441-1445.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. Sosyal.
- Fichter, J. (2009). *Sosyoloji nedir*. N. Çelebi (Çev.). Anı.
- Gözütok, D. (2003). Türkiye'de program geliştirme çalışmaları. *Millî Eğitim Dergisi*, 160, 44-64.
- İlkel, S. (2023). *Cumhuriyet dönemi mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesi* (Tez no. 844541). [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

- Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan ve değerleri*. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Manav, F. (2016). Felsefe ve estetik dersleri 2009 öğretim programları üzerine: değer-duyuşsal alan kazanımı-değerler eğitimi ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 175-193.
- Manav, F. (2017). Ortaöğretim felsefe dersi 2017 yılı öğretim programının 10. sınıf düzeyinin değerlendirilmesi. E. Hamarta, C. Arslan, S. Çiftçi, O. Köksal, A. N. Çoklar (Ed.), *Eğitim çalışmaları içinde* (s. 126-133). Çizgi.
- MEB. (2018). *Felsefe dersi öğretim programı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2024). *Felsefe dersi öğretim programı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2024) *Türkiye yüzyılı maarif modeli*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan felsefesi*. Doğubatı.
- Poyraz, H. (2011). Değerler nasıl oluşur? *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 61-71.
- Scheler, M. (2015). *İnsanın kozmostaki yeri*. H. Tepe (Çev.). Bilgesu.
- Sünney, F. H. (2020). Eğitim felsefesi ve hedefleri yönünden karakter ve değer eğitimi. M. Kağan; N. Yılmaz (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi içinde* (s. 175-186). Pegem Akademi.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). *21. yüzyıl becerilerine ve değerlere yönelik araştırma raporu*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: İnsani erdemler- İslami erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yıldırım, İ. Ü. (2022). Ortaöğretim sosyoloji ders kitabında değerler analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında araştırmalar içinde* (s. 69-79). Nobel.
- Zabun, B. (2013). Değerlerin sosyolojik öğretimi: ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programında yer alan değerlerin analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-11.
- Zabun, B. (2022). Ders kitaplarında değerler taramasına esas değerlerin sosyolojik sınıflaması. E.Z. Duman (Ed.), *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Araştırmalar içinde* (s. 53-68). Nobel.